

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ในอดีตสังคมไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อในความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและชายอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางด้านกายภาพและชีวภาพ จึงทำให้สังคมเกิดการแบ่งแยกความเป็นชายและหญิงออกจากกัน ทั้งวิถีทางในการปฏิบัติตนตามมาตรฐานของวัฒนธรรม ประเพณี และหน้าที่ในสังคม บทบาทของผู้ชายจะถูกมองในลักษณะของความเป็นผู้นำ มีความเข้มแข็ง อดทน เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงจะถูกมองว่าอ่อนแอ และมีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ อยู่ภายในครอบครัว เป็นเพียงผู้ดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน สภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนจากระบบสังคมเกษตรกรรมเป็นระบบสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ไปอย่างรวดเร็ว ผู้หญิงมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ออกมาทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้น และมีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้น ทำให้การรับรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในสังคมที่เคยมีมาเปลี่ยนไป จากบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิมที่ในอดีตผู้หญิงถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ปรนนิบัติสามี และทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในครอบครัว และผู้ชายมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว มาเป็นบทบาทหญิงชายสมัยใหม่ที่มีการยอมรับในความเท่าเทียมกัน ในความสามารถของทั้งเพศหญิงและเพศชาย

แม้ในสังคมไทยจะไม่มีการศึกษายืนยันถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทข้างต้น แต่ในต่างประเทศพบว่าชายชาวอเมริกันที่มีอายุ 25-27 ปี มีบทบาทของพ่อบ้านเพิ่มมากขึ้น โดยชายดังกล่าวเคยทำงานเป็นพนักงานประจำ แต่ประสบปัญหาทางด้านความเจ็บป่วย พิกัดหรือปัญหาการปลดพนักงานทำให้ต้องออกจากงานมาดูแลบ้านและเลี้ยงดูลูกแทนภรรยาที่ทำงานประจำ จากการสัมภาษณ์ความรู้สึกพบว่าชายเหล่านี้ยอมรับกับบทบาทที่เปลี่ยนไปได้ และมีความพอใจในชีวิต มีบางส่วนที่สามารถกลับไปทำงานใหม่ได้แต่ก็ยังใช้เวลาว่างในการช่วยงานบ้านต่อไป มีการยืนยันว่าผู้ชายที่มีส่วนในการช่วยงานบ้าน ทำให้ปัญหาระหว่างสามีภรรยามีน้อยลง และชีวิตครอบครัวมีความเข้าใจกันมากขึ้น (Lindsey, 1994: 257)

เช่นเดียวกับบทบาทของสตรี จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอายุและความสำเร็จในการทำงานของผู้หญิงพบว่าผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานส่วนใหญ่จะมีอายุน้อยลง และมีอัตราการไม่มีบุตรเพิ่มมากขึ้น (Lindsey, 1994: 183) แม้แต่เด็กวัยรุ่นหญิงบางคนก็มีความคิดว่าการแต่งงานและการมีบุตรเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าในอาชีพ (Yogev

and Vierra, 1983 cited in Lindsey, 1994: 185) จากแนวโน้มของบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไป จนบางครั้งอาจกระทบต่อชีวิตครอบครัว เพราะความไม่สอดคล้องระหว่างบทบาทของสามีและภรรยา สามีบางคนอาจจะยอมรับความจริงได้ในการที่ภรรยาต้องทำงานนอกบ้าน แต่จะรู้สึกดีกว่าถ้าสามารถเลี้ยงดูภรรยาและครอบครัวได้ (Hiller & Philliber, 1991 cited in Lindsey, 1994: 30) ซึ่งถ้าครอบครัวที่มีสามีเป็นผู้ที่มีบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม คือมีการยึดติดบทบาทความเป็นชายมากเกินไปและไม่สามารถยอมรับได้เมื่อภรรยามีอำนาจเท่าเทียมกับตน ก็จะก่อให้เกิดปัญหาในชีวิตครอบครัวได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ความสำคัญของบทบาทชายจริงหญิงแท้กำลังลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของผู้หญิง (Katz & Ksanskak, 1994: 272) แม้ผู้หญิงส่วนใหญ่ตระหนักดีว่าบ้านและชีวิตครอบครัวเป็นแหล่งของความพึงพอใจในชีวิต แต่ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้มิใช่แหล่งของความพึงพอใจที่ต้องการเพียงแหล่งเดียว เมื่อก้าวสู่การทำงานผู้หญิงอุทิศตัวให้กับการทำงาน กลายเป็นคนกล้าตัดสินใจ เป็นผู้นำ และประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นแหล่งความพึงพอใจในชีวิตอีกแหล่งหนึ่ง (วรรณภา เพชรพานิช, 2534: 4) ในทางกลับกันผู้ชายก็เข้ามามีบทบาทในการดูแลบ้านเพิ่มขึ้น สามารถทำงานบ้านและเลี้ยงลูกได้ ทำให้ผู้ชายมีการเปลี่ยนแปลงบทบาททางเพศของตนเองเพิ่มมากขึ้น (Katz & Ksanskak, 1994: 272)

บทบาทหญิงชาย (Gender Roles) คือ รูปแบบของพฤติกรรมที่สมาชิกในแต่ละเพศประพฤติปฏิบัติและได้รับการยอมรับจากกลุ่มสังคมที่ตนอยู่ (Hurlock, 1980: 456) ซึ่งสังคมไทยในอดีตที่ผ่านมามักจะยอมรับ “บทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม” (Traditional Gender Role) ซึ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ของชายหญิงแยกจากกันอย่างชัดเจน ซึ่งผู้ชายจะมีลักษณะความเป็นชาย (Masculine) ในตัวเองสูง ทำให้แสดงออกด้านพลังกำลังหรือความแข็งแกร่ง มีความทะเยอทะยาน ชอบการแข่งขัน และมีความเป็นตัวของตัวเองสูง ส่วนผู้หญิงจะมีลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) ในตัวเองสูงทำให้แสดงออกทางด้านอารมณ์ (Expressiveness) มีความสุภาพน้อมนวล ไวต่อความรู้สึก ชอบพึ่งพา และทนต่อความเจ็บปวดได้น้อย และเมื่อเป็นผู้ใหญ่ ผู้ชายจะเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว รับผิดชอบในการตัดสินใจ และเป็นผู้นำครอบครัว ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่เป็นภรรยาที่ต้องทำงานบ้าน และแม่บ้านที่ต้องเลี้ยงดูบุตร (Spance & Helmreich, 1978; วรรณภา เพชรพานิช, 2534: 25)

ส่วน “บทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่” (Egalitarian Gender Role) เป็นการแสดงออกบทบาทหญิงชายที่ไม่ยึดในบทบาทที่ตรงตามเพศของตนเอง ซึ่งผู้ที่มีบทบาทหญิงชาย

แบบสมัยใหม่นี้ จะไม่แบ่งแยกหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงออกจากกันอย่างชัดเจนเหมือนในบทบาทหญิงชายแบบดั้งเดิม มีอิสระในการแสดงพฤติกรรมโดยไม่ต้องอาศัยมาตรฐานบทบาทหญิงชายของสังคมเพียงอย่างเดียว (Bem, 1985 cited in Katz & Ksanskak, 1994: 272) ผู้ชายที่มีความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายมักจะยอมรับที่จะช่วยเหลืองานบ้านไม่คิดว่าความเป็นชายต้องแสดงความกล้าหาญและใช้กำลังเสมอไป สามารถที่จะยอมรับการร่วมงานกับผู้หญิงได้ และไม่รู้สึกอึดอัดใจเมื่อมีหัวหน้างานเป็นผู้หญิง ส่วนผู้หญิงที่มีความยึดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายจะไม่รู้สึกว่าตนเองขาดความเป็นผู้หญิงหากประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานสูงกว่าสามี แสวงหาโอกาสที่เท่าเทียมผู้ชาย และไม่รู้สึกผิดที่จะเลือกประกอบอาชีพ หรือทำงานที่พอใจมากกว่าทำงานบ้านและเลี้ยงดูบุตร (Hurluck, 1978: 463)

Bem (1981: 355) เชื่อว่าลักษณะบทบาททางเพศแบบดั้งเดิมไม่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันเนื่องจากผู้ที่ยึดในบทบาทที่ตรงตามเพศ มีความต้องการทำตามมาตรฐานบทบาทหญิงชายของตนตลอดเวลา จนขาดความยืดหยุ่นในการแสดงพฤติกรรมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งตรงข้ามกับผู้ที่มีความยืดหยุ่นในบทบาทจะประสบความสำเร็จในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดีกว่า และสามารถปรับตัวได้มากในสังคม จากการศึกษาในประเทศไทย พบว่า บุคคลที่มีความยืดหยุ่นต่อบทบาทหญิงชายจะมีความพึงพอใจในชีวิตสมรสสูง (กรรณิกา เฉลิมกุล, 2535) มีการเห็นคุณค่าในตนเอง (ชวนพิศ จิตตะโยธิน, 2537) และมีความวิตกกังวลต่ำ (ลักษณะ พูลศรี, 2537) ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่ต่างก็สนับสนุนว่าการมีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ที่มีความยืดหยุ่นในบทบาทนั้น เป็นคุณลักษณะที่พึงปรารถนาในสังคมปัจจุบัน (Lindsey, 1994; นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529)

การที่บุคคลมีบทบาททางเพศอย่างไรเป็นผลมาจากพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่วัยเด็กซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลที่เป็นองค์ประกอบร่วมกัน 3 ประการ คือ องค์ประกอบทางด้านชีววิทยา องค์ประกอบทางด้านความคิดความเข้าใจ และองค์ประกอบด้านการถ่ายทอดทางสังคม (Katz & Ksanskak, 1994: 273) ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 นี้จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาทหญิงชายของบุคคลให้มีความแตกต่างกัน

องค์ประกอบทางด้านชีววิทยา (Biological Factors) มีหน้าที่กำหนดลักษณะทางร่างกายที่แสดงลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายโดยธรรมชาติ เช่น ฮอโมน อวัยวะเพศ และโครงสร้างร่างกาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่ทำให้บทบาททางเพศระหว่าง เพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกัน (นิตยกุล อรรถนุพรรณ, 2529: 9) โดยเพศชายซึ่งมีร่างกายแข็งแรงกว่าจะได้รับการอบรมให้มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ความเป็นผู้นำ และเข้มแข็ง และจะถูกรู้ว่ากล่าวอย่างรุนแรงถ้าแสดงความอ่อนแอออกมา หรือมีความสนใจในกิจกรรมของเพศหญิง

(Pomerteau, 1990; Kuhn, 1978 cited in Lindsey, 1994: 20-29) ส่วนเพศหญิงที่มีร่างกายอ่อนแอกว่า จะได้รับการเลี้ยงดูอย่างทะนุถนอม และปลูกฝังให้มีความสุภาพเรียบร้อย มีความเห็นอกเห็นใจ และจะถูกตำหนิน้อยกว่า เมื่อแสดงพฤติกรรมของเพศตรงข้าม (Rheingold and Cook, 1975; Sutton-Smith, 1979 cited in Lindsey, 1994: 20-29) ดังนั้น ด้วยการปลูกฝังที่แตกต่างกันทำให้เพศหญิงมีการปรับตัวและมีบทบาทหญิงชายที่มีความยืดหยุ่น (สมัยใหม่) สูงกว่าเพศชาย (Thornton, Alwin & Camburn, 1989 cited in Katz & Ksansnak, 1994: 281)

องค์ประกอบทางด้านความคิดความเข้าใจ (Cognitive Factors) การที่บุคคลจะมีลักษณะบทบาทหญิงชายอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการปรับโครงสร้างทางความคิดความเข้าใจ (Schema) เกี่ยวกับพฤติกรรมบทบาทหญิงชายของตน โดยอาศัยการดูดซึม (Assimilate) ข้อมูลเข้าไปในรูปแบบที่ตรงกับสภาวะที่มีอยู่ก่อนแล้วของบุคคลนั้น (Bem, 1981: 355; Kohlberg, 1966; Piaget, 1950 cited in Lindsey, 1994: 53) โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและพัฒนาจนเกิดอัตมโนทัศน์ (Self-Concept) เกี่ยวกับบทบาทหญิงชายและมีลักษณะบทบาทหญิงชายที่มั่นคงขึ้นตามอายุ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้จะมีความสัมพันธ์กับช่วงวัยของบุคคล จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับลักษณะของบทบาทหญิงชายมีความขัดแย้งกันใน 2 แนวความคิด คือ เมื่ออายุเพิ่มขึ้นพบว่าจะมีความยืดหยุ่นในบทบาทหญิงชาย (Nelson & Keith, 1990 อ้างถึงใน พลินี อากาศ, 2543: 4) และอีกแนวคิดหนึ่งคือ ความยืดหยุ่นในบทบาทหญิงชายจะลดลงตามอายุ (Galambos, Almeida & Peterson, 1990; Guttentag & Long Fellow, 1977; Hill & Lynch, 1983 cited in Alfieri, Ruble & Higgin, 1996) ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าในช่วงอายุที่แตกต่างกันบุคคลจะมีการรับรู้ในบทบาทหญิงชายในลักษณะใด

องค์ประกอบทางการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization Factors) ในที่นี้จะหมายถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีส่วนในการส่งเสริมการเรียนรู้บทบาทหญิงชายให้แก่บุคคล โดยจะผ่านกระบวนการสังเกต (Observation) การเลียนแบบ (Imitation) และการเสริมแรง (Reinforcement) (Bandura, 1963; Rosenberg, 1967 cited in Lindsey, 1994: 5) จากตัวแบบทางสังคม ได้แก่ บิดามารดา ครู เพื่อน และตัวแทนสื่อต่าง ๆ (Katz & Ksansnak, 1994: 274) Bandura กล่าวว่า "บิดามารดาเป็นตัวอย่างที่มีอิทธิพลในชีวิตของบุคคลโดยเฉพาะในช่วงวัยเด็กตอนต้น แรงจูงใจที่ทำให้เด็กเลียนแบบบิดามารดาคืออำนาจในการควบคุมสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรม" (Bandura & Huston, 1961 อ้างถึงใน วรรณภา เพชรพันธ์, 2534: 11) จากการศึกษาพบว่าแม่ที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่ จะส่งผลโดยตรงต่อบทบาทหญิงชายและแรง จูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของลูกสาว (Reid, 1988; Bardwell, et al., 1986; Lip, 1989 cited in Lindsey, 1994: 49) ซึ่งในประเทศไทยก็พบว่าเจตคติต่อบทบาทหญิงชายของบิดามารดา

ส่งผลโดยตรงต่อบทบาทหญิงชายของลูกเช่นเดียวกัน (ผ่องพักตร์ จิ่งวิมุตติพันธ์, 2531; พิจิตรา ชัยสิงห์ประสาธ, 2537; วรรณภา เพชรพันธ์, 2534)

ครูจะเป็นตัวแบบที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหญิงชายของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัยเด็กตอนกลาง - วัยรุ่น จากการศึกษาพบว่าในอดีตครูจะมุ่งเน้นให้เด็กมีบทบาทหญิงชายที่ตรงตามเพศ เช่น สอนเด็กผู้หญิงเรื่องการบ้านการเรือน เย็บปักถักร้อยทำอาหาร และสอนเด็กผู้ชายในเรื่องช่างเทคนิค การใช้เครื่องมือเป็นเครื่องจักรกล แม้ในระดับสูงก็จะส่งเสริมให้เด็กผู้หญิงเรียนวิชาพยาบาลหรือเลขานุการ และให้เด็กผู้ชายเรียนวิศวกรรมหรือไฟฟ้าเครื่องยนต์ เป็นต้น (เรื่องรวี เกตุผล, 2537 อ้างถึงใน พลินี อากาศ, 2543: 4) แต่ในปัจจุบันพบว่าครูมีความคิดที่เปลี่ยนไป เด็กนักเรียนหญิงได้รับการส่งเสริมให้เรียนวิชาชีพของผู้ชายเพิ่มมากขึ้น (American Association of University Women, 1992 cited in Lindsey, 1994: 269) นอกจากครูจะถือเป็นแบบอย่างทางสังคมในเรื่องบทบาทหญิงชายแล้ว ในช่วงวัยรุ่นเพื่อนถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญกับเด็กวัยรุ่นมากที่สุด จากการศึกษาพบว่า เด็กวัยรุ่นชายจะยึดติดกับเจตคติเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายของตน และชอบที่จะแสดงความเป็นชายเพิ่มมากขึ้นจากการคบเพื่อนเพศเดียวกัน (Brinnel, et al., 1984 cited in Lindsey, 1994: 62) และในทางกลับกันเด็กวัยรุ่นจะมีการรับรู้ในบทบาทหญิงชายที่ยึดหยุ่นมากขึ้นเมื่อได้คบกับเพื่อนต่างเพศหรือมีการเลียนแบบเพื่อนที่มีบทบาทหญิงชายที่ยึดหยุ่นเช่นเดียวกัน (Katz & Ksansnak, 1994: 281) ในสังคมไทยพบว่าเด็กที่มีบทบาทหญิงชายแบบสมัยใหม่มีความยึดหยุ่นต่อบทบาททางเพศของตนจะมีความสามารถในการปรับตัวกับเพื่อนได้ดี (ฉันทิกา ทิมากร, 2532) ดังนั้น เพื่อนจึงเป็นตัวแบบทางสังคมที่ส่งผลต่อบทบาทหญิงชายอีกประการหนึ่ง

ตัวแบบทางสังคมสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหญิงชายคือ ตัวแบบจากสื่อโทรทัศน์ จากการศึกษาพบว่าเด็กจะใช้เวลาในวันหยุดถึง 1 ใน 3 ต่อวันเพื่อดูรายการโทรทัศน์ (Lindsey, 1994: 318) ด้วยเหตุที่โทรทัศน์เป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของเด็กมากที่สุดเมื่อเทียบกับสื่อชนิดอื่น ดังนั้น เนื้อหาที่ได้รับจากรายการโทรทัศน์จึงมีอิทธิพลต่อความคิดและเจตคติของเด็กเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องบทบาทหญิงชาย (Barcua, 1983; Signorella, 1991, 1994 cited in Lindsey, 1994: 322) จากการศึกษาในต่างประเทศพบว่าเด็กเลียนแบบสื่อที่ได้เห็นจากรายการโทรทัศน์และจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น (Josephson, 1987; Comstock & Paik, 1991 cited in Lindsey, 1994: 62) แต่เมื่อบทบาทหญิงชายมีการเปลี่ยนแปลงทำให้เนื้อหาที่เสนอเปลี่ยนไปมีการนำเรื่องราวของสตรีที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานมาเสนอ บางครั้งตัวละครหญิงก็ต้องสวมบทบาทที่ต้องทำงานนอกบ้าน เป็นโสด และมีภารกิจเช่นเดียวกับ

เพศชาย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความคิดเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายของกลุ่มผู้ชมโดยเฉพาะวัยรุ่น (Alkin, et al., 1991 cited in Lindsey, 1994: 320-321) จึงถือได้ว่าตัวแบบจากสื่อเป็นตัวแบบทางสังคมที่ส่งผลต่อบทบาทหญิงชายเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในสังคมเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันผู้หญิงก็ยังคงมีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ภายในครอบครัวเช่นเดิม คนในสังคมส่วนหนึ่งยังไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมอย่างแท้จริง ยังมีข้อจำกัดของบทบาทหญิงชายอยู่ ดังจะเห็นได้จากปัญหาสิทธิและเสรีภาพของผู้หญิงที่เป็นปัญหาที่สำคัญอยู่ในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการจัดทำแผนพัฒนาสตรีในนโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว (พ.ศ. 2535-2554) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งมุ่งเน้นในการพัฒนาคนรวมทั้งสตรี โดยได้แยกสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษกลุ่มหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ให้สตรีมีความเสมอภาคและมีสิทธิเท่าเทียมกับชาย ทั้งในด้านการศึกษา การเมือง การประกอบอาชีพ ด้านศาสนา และความเสมอภาคในครอบครัว และถึงแม้ว่าจะมีแผนพัฒนาสตรีเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสตรีเพื่อความเสมอภาค แต่งานด้านการพัฒนาสตรีก็ยังไม่ก้าวไปเร็วอย่างที่ต้องการเพราะมีอุปสรรคหลายอย่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องค่านิยม การรับรู้ และวัฒนธรรมทางสังคมที่ยังมีความเหลื่อมล้ำกันในระหว่างบทบาทหญิงชาย

การที่จะพัฒนาให้สังคมไทยเกิดความเสมอภาคกันระหว่างหญิงและชายได้นั้น ควรที่จะมีการศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องบทบาทหญิงชายของคนในสังคมให้ชัดเจน การศึกษาถึงการรับรู้บทบาทหญิงชายของคนในสังคมเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้ทราบถึงแนวโน้มของบทบาทหญิงชายในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาให้เกิดความเสมอภาคกันในสังคม และในขณะนี้ยังไม่มีการศึกษาถึงการรับรู้บทบาทหญิงชายของคนในสังคมไทยว่าเป็นไปในทิศทางใด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าการรับรู้บทบาทหญิงชายของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร ซึ่งนักเรียนชั้นมัศึกษานั้นเป็นวัยที่ผ่านการรับรู้ในบทบาทหญิงชายมาระดับหนึ่งทั้งจากครอบครัวและโรงเรียน การรับรู้ของเด็กวัยนี้จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษา รวมทั้ง เด็กวัยนี้เป็นวัยที่จะเป็นอนาคตของชาติต่อไป และอีกไม่นานก็ต้องออกไปใช้ชีวิตในสังคมภายนอก การรับรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของเด็กในวัยนี้จะส่งผลไปถึงการแสดงออกทางพฤติกรรมในวัยผู้ใหญ่ต่อไป นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาอิทธิพลในเรื่องเพศและวัยว่าส่งผลต่อการรับรู้บทบาทหญิงชายแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้บทบาทหญิงชายของนักเรียนเพศชายและเพศหญิงในระหว่างโรงเรียนที่มีรูปแบบแตกต่างกัน คือ โรงเรียนสหศึกษา โรงเรียนหญิงล้วน และโรงเรียนชายล้วน เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาบทบาทหญิงชายของไทย และเป็นทิศทางในการพัฒนามีบทบาทหญิงชายต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร เป็นนักเรียนหญิงและนักเรียนชายที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2544 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร

2. กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (มัธยมศึกษาปีที่ 2) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 5) ปีการศึกษา 2544 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 800 คน จาก 7 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนหญิงล้วน 2 โรงเรียน, โรงเรียนชายล้วน 2 โรงเรียน และโรงเรียนสหศึกษา 3 โรงเรียน

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

3.1 การรับรู้บทบาทหญิงชาย

3.2 เพศ แบ่งเป็นหญิงและชาย

3.3 วัย แบ่งเป็น 2 ช่วงอายุ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (13-15 ปี) และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (16-18 ปี)

3.4 ประเภทโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนหญิงล้วน โรงเรียนชายล้วน และโรงเรียนสหศึกษา

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

4.1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของนักเรียน

4.2 แบบสอบถามการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทหญิง ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดของ Bem (1974), Katz (1991), นิตยกุล อรรถนุพรรณ (2529) และพลินี อากาศ (2543) ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ

- 1) ด้านคุณลักษณะความเป็นหญิงชาย
- 2) ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพ
- 3) ด้านการทำกิจกรรมภายในครอบครัว
- 4) ด้านการทำกิจกรรมยามว่าง
- 5) ด้านความสามารถทางวิชาการ

4.3 แบบสอบถามการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทชาย ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดของ Bem (1974), Katz (1991), นิตยกุล อรรถนุพรรณ (2529) และพลินี อากาศ (2543) ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ

- 1) ด้านคุณลักษณะความเป็นหญิงชาย
- 2) ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพ
- 3) ด้านการทำกิจกรรมภายในครอบครัว
- 4) ด้านการทำกิจกรรมยามว่าง
- 5) ด้านความสามารถทางวิชาการ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. บทบาทหญิงชาย หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่สังคมกำหนดขึ้น และคาดหวังให้เป็นแบบแผนพฤติกรรมของเพศหญิงและเพศชาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งบุคคลจะรวบรวมลักษณะและพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่สังคมกำหนด แล้วนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับเพศของตน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ การรับรู้บทบาทหญิงชาย จะแบ่งเป็น การรับรู้บทบาทหญิงและการรับรู้บทบาทชาย

1.1 การรับรู้บทบาทหญิง หมายถึง คะแนนจากแบบสอบถามการรับรู้บทบาทหญิงที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ทั้ง 5 ด้าน ด้านคุณลักษณะความเป็นหญิงชาย, ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพ, ด้านการทำกิจกรรมยามว่าง, ด้านการทำกิจกรรมภายในครอบครัว และด้านความสามารถทางวิชาการ

1.2 การรับรู้บทบาทชาย หมายถึง คะแนนจากแบบสอบถามการรับรู้บทบาทชายที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ทั้ง 5 ด้าน ด้านคุณลักษณะความเป็นหญิงชาย, ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพ, ด้านการทำกิจกรรมยามว่าง, ด้านการทำกิจกรรมภายในครอบครัว และด้านความสามารถทางวิชาการ

2. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในปีการศึกษา 2544 สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร

3. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในปีการศึกษา 2544 สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร

4. ประเภทของโรงเรียน หมายถึง การแบ่งโรงเรียนตามเพศของนักเรียนที่ศึกษาอยู่ภายในโรงเรียน โดยแบ่งได้ดังนี้

4.1 โรงเรียนหญิงล้วน หมายถึง สถานศึกษาที่มีแต่นักเรียนเพศหญิงเท่านั้นที่ศึกษาภายในโรงเรียนทุกระดับชั้น

4.2 โรงเรียนชายล้วน หมายถึง สถานศึกษาที่มีแต่นักเรียนเพศชายเท่านั้นที่ศึกษาภายในโรงเรียนทุกระดับชั้น

4.3 โรงเรียนสหศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่ประกอบด้วยนักเรียนทั้งเพศหญิงและเพศชายรวมกันอยู่ในทุกระดับชั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการรับรู้บทบาทหญิงชายของทั้งนักเรียนหญิงและชายในระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้เรื่องบทบาทหญิงชาย ในการที่จะนำไปสู่การสร้างความตระหนัก และเป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาทหญิงชายให้เหมาะสมกับสังคมไทยต่อไป
3. เป็นแนวทางที่ช่วยในการวางแผนพัฒนาสตรี เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย
4. เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงบทบาทหญิงชายไทยในสังคม ซึ่งจะเป็นแนวทางให้ทั้งครอบครัว, โรงเรียน และสื่อมวลชน เกิดการรับรู้และสะท้อนในเรื่องนี้ได้เหมาะสม
5. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่จะศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไป